

УДК 342.9+343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.77>

Романюк І.С.

*аспірант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет***ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ЕКСПЕРТИЗИ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ**

Постановка проблеми. Призначення експертизи товарів та послуг як складової процесуального механізму інституту судової експертизи детально врегульоване чинним законодавством. У процесуальному розумінні експертиза постає як дія, що здійснюється за дорученням сторони кримінального провадження або суду й передбачає науково обґрунтоване дослідження судовим експертом товарів, робіт і послуг з метою встановлення їх властивостей, якості, комплектності, автентичності, відповідності стандартам і технічним умовам, а також визначення вартості та інших істотних характеристик.

Окремого значення набувають теоретичні засади оцінювання висновку експертизи товарів та послуг на стадіях досудового розслідування і судового розгляду. Висновок експерта розглядається як самостійне джерело доказів і використовується в доказуванні з урахуванням критеріїв належності, допустимості, достовірності та достатності, що забезпечує його ефективну інтеграцію в систему доказів і впливає на обґрунтованість процесуальних рішень.

Стан наукової розробки проблеми. У вітчизняній юридичній та експертно-методичній літературі питання судової експертизи, зокрема товарознавчої та економічної, досліджували численні фахівці. До фундаментальних праць, що вплинули на методологію і практику, належать роботи Л. Ю. Арокера, О. М. Бандурки, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, Г. Л. Грановського та ін.. Значний внесок у розробку проблем судово-експертної діяльності та організаційно-правових аспектів зробили такі вчені, як:

Є. М. Романів, Г. О. Гавриш, Т. О. Артюх, О. В. Шевченко, І. А. Петрова, О. С. Донцова, А. І. Лига, І. І. Комарницька та ін.. У контексті адміністративного права й контролю над використанням економічних ресурсів вагомі праці В. Є. В. Додіна, О. Ю. Дубинського, С. В. Ківалова, Т. Р. Короткого, С. О. Кузнецової, Ю. О. Легези, В. П. Олійника, Р. С. Павловського, О. В. Сурілової, Ю. М. Шемчушенка і А. О. Ярової, що висвітлюють питання адміністративного регулювання, процедури контролю та відповідальності. Праці з організації судово-експертної діяльності та атестації експертів відображені в дослідженнях, які аналізують Закон України «Про судову експертизу», механізми державної атестації та функціонування державних експертних установ.

Попри наявні фундаментальні напрацювання, наукові дослідження, спрямовані саме на адміністративно-правове регулювання експертизи товарів і – особливо – послуг, залишаються фрагментарними. Бракує комплексних робіт, що узгоджували б процесуальні, методичні й інституційні аспекти адміністрування експертних процедур у межах діяльності контролюючих органів. Недостатньо опрацьовані питання уніфікації методик оцінювання нематеріальних характеристик послуг, процедур доступу до цифрових даних і журналів подій, механізмів фінансування експертиз у адміністративних провадженнях та гарантій незалежності приватної експертної практики. Отже, попри солідну базу загальних теоретичних і процесуальних досліджень, існує нагальна потреба у спеціалізованих наукових розробках, що поєднують правовий, еконо-

мічний і методологічний підходи для створення ефективного адміністративно-правового регулювання експертизи товарів і послуг в Україні.

Метою наукової статті є економіко-правовий зміст експертизи товарів та послуг.

Виклад основного матеріалу. Експертиза товарів і послуг становить складний міждисциплінарний інститут, який поєднує у своїй сутності економічні та правові аспекти регулювання господарської діяльності, спрямовані на забезпечення якості, безпеки та конкурентоспроможності продукції і послуг на ринку. Її економіко-правова природа зумовлена подвійним характером цієї діяльності: з одного боку, вона є елементом господарського процесу, що забезпечує достовірність економічної інформації про об'єкт ринкових відносин, а з іншого – виступає правовим інструментом захисту інтересів суб'єктів господарювання та споживачів, гарантією дотримання законності у сфері товарообігу.

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки, як зазначає Є.М. Романів, експертиза виконує важливу функцію у системі державного регулювання та приватного контролю [1, с. 128-130]. Вона сприяє забезпеченню прозорості господарських операцій, достовірності відомостей про якість, вартість, походження, умови зберігання і використання товарів та послуг. Саме через експертизу реалізується один із механізмів забезпечення публічних і приватних інтересів у сфері економіки, оскільки результати експертних досліджень мають юридичне значення і використовуються при вирішенні господарських спорів, здійсненні митного контролю, визначенні податкових зобов'язань, оцінюванні збитків, а також у процесі захисту прав споживачів.

З правової точки зору експертиза товарів і послуг є особливою формою доказової та оціночної діяльності, що має процедурно визначений характер. Вона виступає формою реалізації спеціальних знань у правовідносинах, пов'язаних із виробництвом, обігом,

споживанням і контролем якості товарів. Її результати мають юридичну силу, оскільки оформлюються у вигляді експертного висновку, який може бути використаний як доказ у судовому, адміністративному або господарському процесі [2; 3]. Правова природа експертизи полягає в тому, що вона є процесуальною дією, спрямованою на встановлення фактичних обставин, які мають значення для прийняття правового рішення. Водночас економічна природа експертизи визначається тим, що вона відображає об'єктивні закономірності господарського обороту, вартісних і якісних характеристик товарів і послуг, є елементом системи економічного контролю та регулювання ринку.

Сутність експертизи як економіко-правового явища полягає в інтеграції наукового знання, господарської практики та юридичних механізмів [4]. У процесі експертної діяльності поєднуються елементи економічного аналізу, товарознавства, технології виробництва, менеджменту якості та правового регулювання. Саме така синергія забезпечує достовірність і легітимність результатів експертних досліджень, робить їх вагомим доказовим і регулятивним інструментом.

У наукових працях Г.О. Гавриша зазначається, що в економічному аспекті експертиза є формою контролю за ефективністю і якістю товарів та послуг, що циркулюють на ринку [5]. Вона спрямована на запобігання втратам, зловживанням, фальсифікації та недобросовісній конкуренції. Через експертні процедури відбувається перевірка відповідності продукції вимогам нормативної документації, стандартів, контрактних умов, технічних регламентів, що прямо впливає на економічні результати діяльності підприємств. Отже, експертиза є складовою економічного механізму забезпечення якості, яка сприяє підвищенню ефективності виробництва, мінімізації ризиків та втрат, оптимізації витрат, а також зміцненню довіри між учасниками ринку.

Правова складова експертизи проявляється у визначеності її правового статусу, процедур,

суб'єктів та результатів. Законодавче регулювання експертної діяльності забезпечує правову достовірність її результатів, визначає межі компетенції експертів, гарантує об'єктивність і незалежність висновків. У правовій системі експертиза виступає як інструмент реалізації принципів законності, справедливості та рівності учасників правовідносин. Вона є також формою державного контролю і водночас способом реалізації приватних інтересів у сфері господарювання.

Варто зазначити, що економіко-правова природа експертизи товарів і послуг виявляється у її подвійному статусі: як інституту економічного контролю та як юридичної процедури. Цей дуалізм дозволяє експертизі виконувати багатофункціональну роль – бути одночасно джерелом економічної інформації для управлінських рішень і доказовим засобом у правовій сфері. З одного боку, вона забезпечує збалансованість інтересів виробників, продавців і споживачів, а з іншого – сприяє дотриманню правових норм і стандартів, що регулюють ринкові відносини.

У наукових розробках І.А. Петрової та О.С. Донцової обґрунтовується, що у структурі економічного механізму експертиза відіграє роль елементу внутрішнього й зовнішнього контролю. Внутрішній аспект полягає у тому, що підприємства використовують експертизу як інструмент самоконтролю, сертифікації та стандартизації власної продукції, що підвищує їхню конкурентоспроможність [6]. Зовнішній аспект полягає в тому, що державні органи, незалежні експертні організації чи інститути цивільного суспільства здійснюють експертизу для перевірки дотримання вимог законодавства та захисту суспільних інтересів. Таким чином, експертиза товарів та послуг забезпечує баланс між ринковою автономією суб'єктів господарювання і державним контролем, між економічною доцільністю та правовою справедливістю.

У господарському обороті експертиза товарів та послуг є важливим елементом укладення, виконання та контролю договорів.

Результати експертизи можуть бути визначальними при вирішенні питань якості товарів, вартості поставок, обсягу зобов'язань, а також відповідальності сторін за неналежне виконання договірних умов. У цьому контексті експертний висновок набуває подвійного значення: економічного – як аналітичного показника стану об'єкта, та правового – як доказу, що має процесуальне значення.

Особливу роль експертиза товарів та послуг відіграє у сфері захисту прав споживачів.

З економічної позиції експертиза є частиною системи інформаційного забезпечення ринку. Вона формує масив достовірних даних про стан, якість і походження товарів та послуг, що є підґрунтям для прийняття управлінських, інвестиційних і комерційних рішень. У цьому сенсі експертна діяльність виконує роль інституційного механізму зниження інформаційної асиметрії на ринку, підвищення довіри між його учасниками і стабільності економічних відносин.

З правової позиції експертиза забезпечує юридичну визначеність у спірних правовідносинах, виступає засобом доведення фактів та підтвердження обставин, які мають правове значення. Її результати є підставою для ухвалення управлінських, адміністративних або судових рішень, а тому мають статус офіційного доказового документа. Таким чином, експертиза формує місток між економічною реальністю та правовою оцінкою цієї реальності.

Економіко-правова природа експертизи товарів та послуг також виявляється у її функціях. Серед них варто виділити інформаційну, контрольну, регулятивну, доказову, аналітичну та превентивну функції. Інформаційна функція полягає у збиранні, обробці та систематизації відомостей про об'єкт дослідження. Контрольна функція спрямована на перевірку відповідності товарів і послуг встановленим нормам, стандартам і умовам. Регулятивна функція забезпечує вплив на поведінку суб'єктів господарювання через економічні та

правові наслідки експертних висновків. Доказова функція надає результатам експертизи юридичного значення у процесі розгляду спорів. Аналітична функція полягає у виявленні причин і тенденцій, що впливають на якість і вартість продукції, а превентивна – у запобіганні порушенням законодавства, економічним втратам і ризикам.

Із позицій правової доктрини експертиза може розглядатися як спеціальний вид юридичної діяльності, що здійснюється на підставі норм матеріального і процесуального права. Вона має процедурно визначену форму, регламентовані права й обов'язки учасників, а також правові наслідки результатів. У господарському праві експертиза виступає засобом реалізації принципів добросовісності, рівності сторін та належного виконання зобов'язань. У цивільному та адміністративному праві – як доказовий інструмент для підтвердження фактичних обставин. У митному та податковому праві – як засіб перевірки достовірності декларування, визначення митної вартості, кодування товарів за класифікацією. Таким чином, експертиза має системоутворююче значення для цілого ряду правових галузей.

З економічного боку експертиза забезпечує формування достовірної бази оцінки вартості товарів і послуг, що має ключове значення для ціноутворення, обліку, оподаткування та управління ресурсами. Вона є складовою економічного контролю, спрямованого на підвищення ефективності господарських операцій. Через експертизу реалізується взаємозв'язок між ринковими механізмами саморегулювання та державним наглядом, що дозволяє підтримувати стабільність економічної системи.

Не менш важливою є інституційна характеристика експертизи товарів та послуг. Вона виступає як елемент інфраструктури ринку, забезпечуючи об'єктивну оцінку товарів і послуг, створюючи умови для чесної конкуренції та прозорих економічних відносин. Наявність незалежних експертних інститутів

є ознакою зрілої ринкової економіки та правової держави. Вони забезпечують не лише технічну оцінку якості, але й юридичну легітимність результатів, що має важливе значення для довіри до економічної системи загалом.

У процесі розвитку суспільно-економічних відносин експертиза набуває рис правового інституту, який опосередковує економічні процеси через правові норми. Її економіко-правова природа полягає в тому, що вона є одночасно результатом і інструментом взаємодії економічних і правових чинників. Економічні відносини потребують правового забезпечення, а правові норми, своєю чергою, мають базуватися на економічній доцільності та об'єктивних даних, які надає експертиза.

Таким чином, експертиза товарів і послуг є важливим компонентом механізму регулювання господарської діяльності, що забезпечує узгодженість між економічною реальністю та правовим полем. Її економіко-правова природа виявляється у взаємопроникненні двох систем – економічної, яка визначає зміст і об'єкт експертизи, та правової, яка встановлює форму, процедури й наслідки її проведення [7, с. 245]. Експертиза виступає не лише як технічний процес оцінювання, а як соціально-правовий інститут, що гарантує справедливість, достовірність і законність економічних відносин.

Висновок. Отже, експертиза товарів і послуг за своєю економіко-правовою природою є комплексним явищем, яке поєднує в собі функції контролю, оцінювання, підтвердження та правового захисту. Вона формує простір взаємодії між економічними інтересами та правовими нормами, забезпечуючи стабільність ринку, захист прав його учасників та довіру до інститутів державного і приватного регулювання. У цьому полягає її системна роль у правовому та економічному механізмах сучасної держави – роль гаранта об'єктивності, легітимності та ефективності господарських процесів.

Анотація

У статті здійснено економіко-правовий аналіз інституту експертизи товарів та послуг, визначено її сутність, предмет і функції в сучасному правовому полі України. Висвітлено процесуальний статус експертного висновку як самостійного джерела доказів і проаналізовано його критеріальні ознаки (належність, допустимість, достовірність, достатність). На підставі огляду наукових напрацювань вітчизняних фахівців виокремлено прогалини дослідження, зокрема фрагментарність регулювання експертиз послуг, відсутність уніфікованих методик оцінювання нематеріальних характеристик, недосконалі процедури доступу до цифрових журналів та баз даних, а також неврегульованість фінансування експертних досліджень у адміністративних провадженнях. Доведено, що експертиза товарів і послуг має подвійну природу: вона одночасно виконує економічну функцію (інформаційне, аналітичне та контролююче забезпечення ринку) і правову функцію (доказове та регулятивне значення). Окреслено основні функціональні напрями експертної діяльності – інформаційну, контрольну, регулятивну, доказову, аналітичну та превентивну – і підкреслено їхню міждисциплінарну природу. На підставі зробленого аналізу запропоновано концептуальні напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання: унормування об'єкта експертизи з урахуванням послуг; розробка типових методик оцінювання нематеріальних показників; створення механізмів процесуального доступу експертів до цифрових даних за гарантій конфіденційності; запровадження прозорих підходів до фінансування та атестації експертів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки підзаконних актів, методичних рекомендацій і практичних алгоритмів організації експертних процедур у судочинстві та адміністративних органах.

Ключові слова: експертиза товарів і послуг; експертний висновок; економіко-правова природа; методика оцінювання; адміністративно-правове регулювання; цифрові докази; захист прав споживачів.

Romaniuk I.S. Economic and legal content of the examination of goods and services**Summary**

The article provides an economic and legal analysis of the institute of examination of goods and services, defines its essence, subject and functions in the modern legal field of Ukraine. The procedural status of the expert opinion as an independent source of evidence is highlighted and its criterion features (appropriateness, admissibility, reliability, sufficiency) are analyzed. Based on a review of the scientific works of domestic specialists, research gaps are identified, in particular, the fragmentation of the regulation of service examinations, the absence of unified methods for assessing intangible characteristics, imperfect procedures for accessing digital journals and databases, as well as the lack of regulation of financing expert studies in administrative proceedings. It is proven that the examination of goods and services has a dual nature: it simultaneously performs an economic function (information, analytical and control support of the market) and a legal function (evidence and regulatory significance). The main functional areas of expert activity are outlined - information, control, regulatory, evidentiary, analytical and preventive - and their interdisciplinary nature is emphasized. Based on the analysis, conceptual directions for improving administrative and legal regulation are proposed: standardization of the object of examination taking into account services; development of typical methods for assessing intangible indicators; creation of mechanisms for procedural access of experts to digital data with guarantees of confidentiality; introduction of transparent approaches to financing and certification of experts. The results of the study can be used to develop by-laws, methodological recommendations and practical algorithms for organizing expert procedures in judicial proceedings and administrative bodies.

Key words: examination of goods and services; expert opinion; economic and legal nature; assessment methodology; administrative and legal regulation; digital evidence; consumer protection.

Список використаних джерел:

1. Романів Є.М. Аудит адміністративної діяльності в бюджетній сфері. *Фінанси України*. 2003. № 9. С. 128- 132.
2. Про затвердження Методики товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів: Наказ Міністерства юстиції України, Фонду державного майна України від 24.11.2003 № 142/5/2092 (у редакції наказу Міністерства юстиції України, Фонду державного майна України від 24.07.2009 № 1335/5/1159).
3. Лєгеза Ю. Медичний ризик як підстава звільнення від юридичної відповідальності. *Law. State. Technology*. 2022. №2: С. 62–66
4. Мулик Я.І. Нормативно-правове забезпечення економічної експертизи: стан та вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск №28.
5. Гавриш Г.О. Сутність та особливості послуги з економічної експертизи. URL.: <https://nndes.org.ua/news/item/53-.html>
6. Петрова І. А., Донцова О. С. Сутність категорії «послуга» у судовотоварознавчій експертизі. *Архів кримінології та судових наук* : наук. журнал / Ред. кол.: О. М. Ключев, В. С. Батиргарєєва, Г. О. Спіцина та ін. 2020. №. 2. С. 69-76.
7. Дудла І.О. Д 81 Захист прав споживачів: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 448 с.